

6 ŞUBAT DEPREMİ ve SONRAKİ
SÜRECE İLİŞKİN RAPOR

DEPREM ve YAŞAM HAKKI

DİYARBAKIR
KENT KORUMA VE DAYANIŞMA
PLATFORMU

GİRİŞ

Kahramanmaraş'ın Pazarcık ile Gaziantep'in Şehitkamil ilçeleri arasında kalan ve Kahramanmaraş sınırları içerisinde yer alan Sofalaca mevkiinde 6 Şubat 2023 günü saat 04.17'de 7.7 büyüklüğünde, tarihin gördüğü en büyük depremlerden birisi gerçekleşmiştir. Deprem Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Hatay, Adana, Osmaniye, Kilis, Malatya, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde oldukça büyük bir yıkım yaratmıştır. İlk depremin şoku atlatılmadan aynı gün saat 13.24'te Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesine bağlı Ekinözü mevkiinde 7.6 büyüklüğünde ikinci büyük deprem gerçekleşmiştir. Bu depremler Türkiye'nin yanı sıra, başta Halep ve Afrin olmak üzere Suriye'de çok sayıda kentte yıkıma sebep olmuştur.

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremler Kahramanmaraş'ın yanı sıra Hatay, Adıyaman, Malatya, Adana, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kilis, Osmaniye ve Şanlıurfa'da on binlerce kişinin yaşamını yitirmesine ve yaralanmasına sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamasına göre, 6 Şubat Depremlerinden Türkiye ve Suriye'de 26 milyon kişi etkilenmiştir. 2022 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre depremde etkilenen 11 ilin nüfusu 14.013,196 kişidir. Bu nüfusun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Deprem bölgesinde 15–49 yaş arasındaki kadın ve kız çocuklarının sayısı ise 4,1 milyon civarındadır.

Depremin hemen ardından Diyarbakır Kent Koruma ve Dayanışma Platformu bünyesinde bir kriz merkezi oluşturulmuş, bütün çalışmalar bu merkezin koordinasyonunda yürütülmüştür.

İş bu rapor, Diyarbakır ilinde yaşanan felaket sırasında yürütülen afet yönetimine ilişkin verileri içermektedir.

DEPREM SONRASI ACİL MÜDAHALE SÜREÇLERİ

Yaşanan depremlerin ardından bölgede etkilenen yerleşim alanlarının tamamında, arama kurtarma, beslenme, barınma ve sağlık hizmetleri ile hasar tespit ve enkaz kaldırma çalışmalarında gecikmeler yaşanmıştır. Afet sonrası acil müdahale ve ardından yürütülmesi gereken iyileştirme süreçlerinin; AFAD ve ilgili kurumların koordinasyon ile planlama eksikliği nedeniyle yeterli düzeyde gerçekleştirilemediği ve bu durumun kayıpların artmasına sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir.

Deprem sonrası, afetten etkilenen tüm illerde barınma, beslenme, temizlik ve sağlık hizmetlerinde aksamalar yaşanmış; acil ve geçici barınma yerleşimlerinin kurulamaması veya yetersiz kalması nedeniyle barınma ihtiyacı giderilememiştir.

Depremzedelerin çadır, gıda, hijyen vb temel ihtiyaçlarının karşılanması için gönderilen yardımların önemli bir kısmının AFAD tarafından dağıtılmak üzere yönlendirildiği ancak organizasyon eksikliği nedeniyle yardımların ihtiyaç duyulan alanlara ulaştırılamadığı görülmüştür. Bununla birlikte, temel ihtiyaçlara ilişkin yardımların sivil toplum örgütleri tarafından yurttaşlara ulaştırmasına önemli ölçüde engel olunmuş, AFAD yetkililerince söz konusu malzemelere el konulmuştur.

6 Şubat depreminde görüldüğü üzere acil müdahale konusunda en önemli araçların başında arama ve kurtarmanın yanı sıra enkaz kaldırma amaçlı kullanılan iş makinaları yer almaktadır. Nihayetinde Diyarbakır Kent Koruma ve Dayanışma Platformu olarak oluşturulan Kriz Merkezimizin en önemli başarılarından biri, bölgede faaliyet yürüten özel şirketlere ait iş makinalarının [greyder, dozer, ekskavatör, kepçe, vinç vb.] şantiye alanlarından kent merkezlerine hızla transfer edilerek arama-kurtarma çalışmalarına katılmalarını sağlamak olmuştur. Yine aynı amaçla basit el aletlerinin [demir kesme makası, hilti, balyoz, vb.] arama-kurtarma çalışmalarında kullanılması konusunda özel sektör gerekli tüm desteği sağlayarak toplumsal sorumluluğunu büyük bir özveri ile yerine getirmiştir.

ACİL VE GEÇİCİ BARINMA YERLERİ

Bölgede çadır ve geçici barınma ünitelerinin düzenli ve planlı biçimde oluşturulmadığı, dağınık şekilde parklarda veya kent meydanlarında oluşturulduğu gözlemlenmiştir.

AFAD ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi koordinasyonunda Silvan yolu üzerinde çadır kent kurulmuştur. Dicle Nehri kıyısında 190 bin metrekare alan üzerinde kurulan geçici barınma merkezinde 4 bin 200 çadır bulunacağı duyurulmuştur. Yaklaşık 15 bin kişinin barınacağı çadır kente, Dicle Nehri'nde olası taşkın ve sel olayları nedeniyle sivil toplum örgütleri karşı çıkmıştır. Diyarbakır'da, uyarılara rağmen kurulan çadır kent, su baskını riski nedeniyle 15 Mart'ta boşaltılmıştır. Daha sonra bu yanıltan dönülerek Kayapınar ilçesinde konteynır kent kurulmuştur. Kamuoyuna yansıyan haber içerikleri gözetildiğinde, Kamu zararının 125 milyon lira olduğu belirtilmektedir.

Kent Koruma ve Dayanışma Platformu'nun çalışmaları ile Diyarbakır'da geçici barınma yerleri organize edilmiş, depremin etkilerinin en yoğun yaşandığı süreçte yurttaşların barınma ve yaşamsal ihtiyaçların giderilmesi sağlanmıştır.

ENKAZ KALDIRMA VE HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI

Yıkımın yaşandığı ve ağır hasar gören Diyarbakır kent merkezi ile kırsal yerleşimlerin tamamında enkaz kaldırma çalışmalarının denetimsiz biçimde, yeterli donanım ve gerekli makineler sağlanmaksızın sürdürüldüğü görülmektedir.

Bölgede yıkılan veya ağır hasar gören yapıların yıkıntı ve enkazlarının kaldırılmasına yönelik çalışmaların; sulama, atıkların ayrıştırılması gibi gerekli önlemler alınmaksızın, inşaat atığı, döküntü ve moloz kaldırma çalışmaları şeklinde sürdürüldüğü görülmüştür. Tehlikeli kimyasalların yanı sıra asbest, toz gibi zararlı bileşenlerin havaya karıştığı gözlemlenmiş; ayrıca, hasar gören veya yıkılan yapılara ait enkaz ve yıkıntıların gerekli önlemler alınmaksızın yakın bölgelerdeki koruma alanlarına, sanayi bölgelerine boşaltıldığı bilinmektedir.

Gözlemsel incelemeye dayalı; binaların hasarsız, az hasarlı, orta hasarlı, ağır hasarlı, acil yıkılacak ve yıkık olarak sınıflandırılması yoluyla hasar tespit çalışmalarını yürüten ekiplerin karar verme süreçlerinin; bağımsız, tekniğe ve bilimsel ilkelere dayalı olarak sürdürülmesinde sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Hasar tespit çalışmalarına ilişkin tespit ve gözlemler, depremlere bağlı olarak tespit çalışmalarının güncellenmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

DEPREM VE YAPILAŞMA

Ülkemiz deprem açısından aktif bir coğrafya üzerinde bulunmaktadır. Ortalama on yılda bir etkisi büyük bir deprem meydana gelmektedir. Depremi zamanı ve yerini tam olarak tespit etmek bugüne kadar mümkün olamamış ve bundan sonra da olabileceğine pek ihtimal verilmemektedir. Dolayısı ile depremlerde can kayıplarını engellemenin tek yolu depreme dayanıklı yapılarda yaşamaktır. Yaşanan yıkıcı depremlerle beraber dayanıklı yapı yapma bilincinde artış olduğu gibi yeni çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle depreme dayanıklı yapı inşasında önemli gelişmeler yaşandığı düşünülmektedir. Ancak mevcut yapılar için bu durum geçerli değildir.

Bilindiği üzere; 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde 9 saat arayla yaşanan 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki depremler ve sonrasındaki artçı depremler 15 milyona yakın nüfusun yaşadığı 11 ilimizde (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Elazığ) büyük bir yıkım ve can kaybına yol açmıştır.

Oldukça geniş bir coğrafyayı etkileyen depremlerde resmi açıklamalara göre 53.537 kişinin hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi ise yaralanmıştır. Depremde yaşanan kayıplara ve yıkımlara ilişkin tüm veriler aradan geçen bir yılın sonunda henüz açıklanmış değildir.

Şüphesiz 6 Şubat'ta yaşanan depremler; büyüklüğü, şiddeti, yıkıcılığı ve ivmeleri açısından yer bilimcilerin ve sismologların da beklentisini aşan depremlerdir. Oldukça geniş bir coğrafyada etkileyen, büyük çapta can ve mal kaybına neden olan depremlerin, toplumsal bir travma olarak uzun yıllar etkisini sürdüreceği de bir gerçektir.

Böylesi sarsıcı bir afetin ardından beklenen ve de olması gereken hiç şüphesiz, bugüne kadar alınmamış tedbirlerin alınması için derhal harekete geçilmesi, güvenli ve sağlıklı yapılaşma için bilim çevrelerinin, meslek odalarının önerilerinin hayata geçirilmesidir. Ancak geride kalan bir yıla dönüp bakıldığında ne yazık ki geleceğe umutla bakmamızı sağlayacak ciddi bir çalışmanın yapıldığını söylemek pek mümkün olmamaktadır.

DEPREM SONRASI DİYARBAKIR

Diyarbakır kent merkezinde 6 bina depremde yıkılmış, 414 yurttaşımız yaşamını yitirmiştir. Yıkılan binaların tümünün iskan ruhsatı olmadığı tespit edilmiş, ayrıca yıkılan 2 binada sonradan kaçak kat eklendiği tespit edilmiştir.

Kentte ikinci hasar tespitten sonra kentin genelinde 17 ilçe ile beraber binaların hasar durumu Tablo da gösterilmiştir.

S.N	İLÇE	AĞIR HASAR	ORTA HASAR	AZ HASAR	ACİL YIKILACAK
1	KAYAPINAR	250	180	3660	2
2	BAĞLAR	660	650	8400	12
3	SUR	635	320	5280	0
4	YENİŞEHİR	330	310	5330	4
5	SİLVAN	285	150	3270	0
6	BİSMİL	775	190	4000	5
7	LİCE	465	270	2580	0
8	KULP	740	120	3290	0
9	ÇÜNGÜŞ	445	130	1160	0
10	ÇERMİK	435	250	2700	15
11	HAZRO	120	25	1230	0
12	HANİ	550	115	1360	15
13	DİCLE	250	110	2880	0
14	EĞİL	30	25	1220	0
15	ÇINAR	290	130	5100	0
16	KOCAKÖY	85	75	765	0
17	ERGANİ	425	130	5240	0
	TOPLAM	6770	3180	57465	53

Kent merkezinde ağır hasarlı binaların yıkıma başlanmış olup, ağır hasarlı binalarda 20 bine yakın konut olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık Diyarbakır'da TOKİ tarafından ihalesi yapılmış konut sayısı 5.156 adet olup, yapımı tamamlanan ve teslim edilen konut bulunmamaktadır.

Ayrıca kentteki orta hasarlı binaların durumu da giderek boyut değiştirmektedir. Bir yandan ilgililer tarafından orta hasarlı binaların güçlendirilmesi zorlaştırılırken, diğer

yanda bir yılı tamamlanan orta hasarlı binaların da ‘ağır hasarlı’ statüsüne geçileceği ve yıkımına başlanacağı Bakanlık tarafından belirtilmiştir.

Depremin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen evleri yıkılan veya yıkılacak olan insanların barınma ihtiyaçlarının karşılanmaması, sorunun uzun vadede daha da derinleşeceğini ortaya koymaktadır.

Depremin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen geçici yerleşim alanlarının yetersizliği, enkaz kaldırma işlemleri, ulaşım, elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri tam anlamıyla sağlanamamıştır.

Hasarlı binaların Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan Bina Yıkım Yönetmeliği’ne göre son kattan başlanılarak yıkılması gerekirken, zemin kat yıkılarak yapının göçmesi sağlanmıştır. Bu da beraberinde kentte yüksek oranda toz bulutu yayılmasına ve solunan toz bulutu da asbest riskini arttırmıştır.

KENTİN DEPREM AÇISINDAN DURUMU

Diyarbakır’da yer hareketlerine sebep olacak temel fay sistemi, Arap ve Avrupa plakalarının sınırını oluşturan Doğu Anadolu Fay Hattı’dır. Ayrıca Bitlis Zagros Fay Kırığı da bölgede yer hareketleri oluşturabilir. Diyarbakır, Doğu Anadolu ve Bitlis Zagros Fay Kırıklarına sırası ile 90 ve 60 km mesafededir.

Son yıllarda meydana gelen her büyük depremde, çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Depremlerde değişmeyen tek gerçekliğin can kaybı olması, mevcut binaların acil olarak depreme hazır hale getirme arayışlarını başlatmıştır. Yapılara müdahale etmeden önce mevcut durumlarının depreme dayanıklı olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Ayrıca depreme dayanıklı olmayan yapılara ilişkin gerekli tespitler yapıldıktan sonra uygun olanların güçlendirilmesi, uygun olmayanların ise yıkılması gerekmektedir.

Diyarbakır’da mevcut yapı sayısının çok fazla olması ve hali hazırda bu yapıların %80’inin konut sınıfıyla kullanılıyor oluşu kentteki tüm yapıların detaylı incelenmesini imkânsız hale getirmektedir. Bu sebepten ötürü mevcut deprem yönetmeliklerine kıyasla daha basit ve uygulaması daha hızlı olan değerlendirme yönetmeliklerinin geliştirilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bundan dolayı daha hızlı yöntemlerin geliştirilmesi için arayışlar devam etmiştir. Farklı ülkeler yapıları deprem dayanımına göre sınıflandırmak için farklı hızlı tespit yöntemleri geliştirmişlerdir. Fakat bu yöntemlerin çoğunun güvenilirlikleri şüpheli ve çoğunlukla geliştirildikleri bölge için

daha iyi sonuçlar verdikleri düşünülmektedir. Bundan dolayı Diyarbakır için de bir 'hızlı tespit yöntemi'nin geliştirmesi ve bu sayede yapıların deprem güvenliğine göre sınıflandırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla ivedi bir şekilde Üniversiteler, Belediyeler ve ilgili Meslek Odalarının da katkılarını alarak Diyarbakır'daki yapıların Deprem dayanımlarına göre sınıflandırılmalı ve sınıflarına göre çözüm önerileri geliştirilmelidir.

DİYARBAKIR'DAKİ RİSKLİ BÖLGELERİN TESPİTİ

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Diyarbakır'da kentleşme Sur sınırları içinde kalmıştır. Daha sonraları ilk çok katlı betonarme yapılar Sur dışında inşa edilmeye başlanmıştır. Sırası ile önce Dağkapı, Ofis, Bağlar ve Huzurevleri; son olarak Diclekent ve Bağcılar semtleri oluşmuştur. Diyarbakır'ın büyükşehir statüsüne alınması ile bu semtler Sur, Yenişehir, Bağlar ve Kayapınar ilçelerine dönüşmüştür.

Sur ilçesi Diyarbakır'ın en eski ve tarihi yerleşim yeri olduğundan yapıların çoğu yığma olarak inşa edilmiştir. Betonarme yapıların da mühendislik hizmeti görmeden inşa edildiği ve çoğunun ruhsatsız olduğu düşünülmektedir. Sur ilçesinden sonra kurulan ilk yerleşim bölgesi Yenişehir İlçesidir ve çok geniş bir alana yayılmıştır. Sur ve Yenişehir ilçelerinin sınırlarında bulunan Dağkapı ve Ofis semtlerinde ticari yapılar yoğunlukta olup, Seyrantepe semtinde çarpık kentleşme yoğun bir şekilde görülmektedir. Şehitlik semtindeki eski yapılar yığma ve yeni yapılar betonarme karkas yapılmıştır. Çevrede yapılan incelemelerde binaların çok kötü durumda olduğu, bazı binaların zemin katlarına sonradan betonarme kolon destekleri yapıldığı gözlenmiştir.

Ofis semtindeki nispeten mühendislik hizmeti görmüş yapılar olmakla beraber sonradan ilave katların eklendiği bir semttir. Ofis semtinden sonra kurulan ve çarpık kentleşmenin yoğun olduğu Diyarbakır'ın en büyük ilçelerinden biri olan Bağlar ilçesinde binaların çoğu yoğun göçün yaşandığı 1980 ve 1990'lardan sonra yapılmıştır. Denetimin hemen hemen hiç olmadığı bu yıllarda yapılan yapılar her açıdan mühendislik kurallarına aykırı inşa edilmişlerdir. Birçok yapı üzerinde yapılan incelemeler de bu durumu teyit etmiştir. İncelemelerimizden beton dayanımlarının çok düşük olduğu, etriye aralıklarının seyrek, kat sayılarının fazla olduğu görülmüştür. Diyarbakır'ın en yoğun nüfusunun bulunduğu ilçe olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Bağlar (eski yerleşim alanları) ilçesinin Diyarbakır'ın en riskli bölgesi olduğu düşünülmektedir.

BARINMA HAKKI VE KONUTA ERİŞİM

Depremi ardından gerek deprem bölgesinde gerekse depremden etkilenenlerin göç etmek zorunda kaldıkları diğer illerde büyük bir konut sorunu ortaya çıkmıştır.

Afetzedelerin barınma ihtiyacına yönelik olarak afetler sonucunda evsiz kalan ya da konutları kullanılamaz hale gelen kişilere, geçici veya kalıcı konut teminini devletin sorumluluğundadır. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun 13. maddesine göre idare, afetten etkilenenlerin geçici olarak barınmalarını sağlamak üzere, baraka ve konutlar inşa edebilir ettirebilir, kiralayabilir veya satın alabilir.

Kentsel Dönüşüm Kanunu olarak anılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu yerlerde sağlıklı ve güvenli yaşama çevreleri oluşturulması kurallarını düzenlenmektedir. Kanun kapsamında idare ile yapılacak anlaşma sonucu yıktırılan riskli yapıların maliklerine ve belirli şartlar dahilinde bu yapıları kullananlara geçici konut tahsis ya da kira yardımı yapılabileceği hükmü yer almaktadır. Kanun, dönüşüm faaliyetleri kapsamında inşa edilecek konutlara yönelik bankalardan alınan kredilerde de faiz desteği verilmesine ilişkin bazı hükümleri içermektedir.

Yaşamaya elverişli konut hakkı; insanların sağlıklı, güvenli ve insan onuruna yaraşır konutlara sahip olma hakkıdır. Bu hakkın en temelinde, insanların barınma ihtiyacının karşılanması yatar. Ancak yaşamaya elverişli konut hakkı sadece barınma ihtiyacını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda insanların sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını da güvence altına alır. Zira konut hakkı özeğine barınma hakkını alsa, salt barınmaktan ibaret olmayan bireyin sosyo-ekonomik dinamiklerini de belirleyen bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Depremzedelere bir yıl içinde kalıcı konutların teslim edileceği vaadi, birçok siyasi yetkili tarafından konut inşasına ilişkin plan ve projelerin açıklanması hükümet tarafından geliştirilen yeniden inşa söyleminin unsurları arasındadır.

Diyarbakır kent merkezi ve 17 ilçede, 53 acil yıkılacak, 6.770 ağır hasarlı ve 3.180 orta hasarlı yapı bulunmaktadır. Yıkımı sağlanmış/sağlanacak olan yapı sayısı gözetildiğinde yaklaşık 20.000 konut ihtiyacının bulunduğu görülmektedir. Ancak TOKİ tarafından depremden etkilenen yurttaşlar için 5.156 adet konut yapımı için ihale süreci

tamamlanmış ve inşa süreci devam etmektedir. Bu durum, bir yıl geçmesine karşın yeterli sayıda konutun yapımına ivedi bir şekilde başlanılmaması nedeniyle yurttaşların barınma hakkının ve konuta erişiminin ihlal edildiğini göstermektedir.

İMAR AFFI DÜZENLEMESİ

6 Şubat 2023 tarihli depremlerin yol açtığı yıkım ve kayıpların bu boyutlarda olmasında insan faktörü de önemli bir paya sahiptir. Türkiye, aktif fay hatlarının bulunduğu bir deprem ülkesidir. Bu gerçekliğe karşın, son dönemde yaşanan depremlerden edinilen deneyim ve çıkarılan acı derslere rağmen iktidar tarafından etkin afet yönetim planları oluşturulmadığı görülmektedir.

Bireylere Sağlıklı ve Güvenli Konut sağlanması sosyal devletin sorumluluğudur. Tüm insanların güvenli, sağlıklı ve yerleşik bir çevrede yaşama hakkı; kentlerin fiziki biçimleri, özellikle de mahalle ölçeğinde konutların yapısı, yüksek kaliteli bir kent çevresi oluşturmada önemlidir.

İmar affı düzenlemeleriyle birlikte yapıların projelendirilmesi, ruhsatlandırılması, inşa edilmesi ve tüm bu süreçlerin denetlenmesine yönelik uygulamaya karşın, bir anda zarar görmüş ve dayanıksız yapı stokunun dönüştürülmesi beklenirken imar affı düzenlemeleriyle yasallaştırılarak kullanılmasına devam edilmesi sağlanmıştır.

Afete maruz kalabilecek bölgelerde veya dere yataklarında olup olmadıklarına; kıyı alanları, tarım arazileri, orman alanları, içme suyu havzaları ve tarihi, doğal, arkeolojik sit alanları üzerine inşa edilip edilmediklerine bakılmaksızın yurttaşlara riskli yapıları kullanma izni verilmiştir.

İmar affı kapsamında depremin etkilediği 11 ilde verilen yapı kayıt belgesi sayısı kamuoyuna yansıyan haber içeriklerinden görüldüğü üzere; Adana'da 59.247, Adıyaman'da 10.629, Diyarbakır'da 14.719, Gaziantep'te 40.224, Hatay'da 56.464, Kahramanmaraş'ta 39.058, Kilis'te 4.897, Malatya'da 22.299, Osmaniye'de 21.107, Şanlıurfa'da 25.521 ve Elazığ'da 10.936 olmak üzere toplam 305.102'dir.

3194 sayılı yasanın geçici 16/10 maddesi son cümlesi uyarınca yapının depreme dayanıklılığı hususu malikin sorumluluğundadır. İmar affına ilişkin başvuru yapılan binalara ilişkin teknik inceleme, mühendislik hizmeti verilerek yapının afete dayanıklı durumunun tespitiyle birlikte gerekirse güçlendirmesi yapılmak suretiyle yapı kayıt belgesi verilmesi gerekirken; 2018 yılında imar affı başvurusunda bulunan yapı sahiplerine sorumluluk yüklemek amacıyla, herhangi bir denetim yapılmaksızın yapı

kayıt belgeleri verilerek kaçak yapılara Anayasa'nın 56. maddesinde belirtilen sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı ihlal edilerek meşruiyet sağlanmıştır.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem dolısıyla, imar affı kapsamında yapı kayıt belgesi alan kimi yapıların yıkık, ağır ve orta hasarlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, imar affı düzenlemeleriyle birlikte, yapı güvenliği olmayan, planlama, mimarlık ve mühendislik süreçlerinden geçmemiş, teknik olarak sağlık ve güvenlik koşulları belirsiz yapılarda yurttaşların can ve mal güvenliği tehlikeye atılmış ve kaçak yapılaşma teşvik edilmiştir.

KÜLTÜR VARLIKLARI, KENTSEL VE KIRSAL MİRAS

Depremden etkilenen 11 ili kapsayan geniş bir alanda pek çok kültür varlığı hasar görmüş veya yıkılmıştır.

Diyarbakır ili Sur ilçesinde, dünya mirası Diyarbakır Kalesi ve Suriçi'nde bulunan anıtsal yapılarda deprem nedeni tahribatların olduğu tespit edilmiş, raporlanmıştır.

Yakın tarihlerde onarım görmüş pek çok anıt eserin depremin yıkıcı etkisine dayanamadığı tespit edilmiştir. Bu durumun yanı sıra yıllara dayalı ihmal ve bakımsızlık nedeniyle depreme daha kırılgan şekilde yakalanan sivil mimarlık eserlerinde büyük boyutlu yıkımların gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu durum kültür varlıklarının korunmasında 'sürekli bakım'ın önemini bir kez daha göstermektedir. Öte yandan daha çok 'Dünya Mirası' alanlarının korunmasında kurumlar arasında koordinasyon ve eşgüdümü sağlamak üzere hazırlanan yönetim planlarında afet risklerine hazırlık ve acil müdahalelere ilişkin tanımlanan eylemlerin gereğinin yerine getirilemediği, pek çok kültür mirasının özellikle depremin ertesindeki ilk günlerde savunmasız bırakıldığı görülmüştür.

Bölgede kültür varlıklarının afet sonrasında büyük ölçüde savunmasız kaldığı, gerekli önlemlerin alınmadığı görülmektedir.

GÖÇ, TOPLUMSAL YAŞAM VE EKONOMİK FAALİYETLER

Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde yaklaşık 14 milyon yurttaş 6 Şubat 2023 tarihli depremlerden etkilenmiştir.

Diyarbakır kent merkezi ve 17 ilçede deprem sonrasında uzun bir süre toplumsal ve sosyal yaşamın, ekonomik faaliyetlerin tamamen durduğu görülmüştür. Bölgede acil ve geçici barınma yerleşkelerinin kurulamaması veya kurulan yerleşimlerin sayıları ile altyapı hizmetlerinin yetersiz olması nedeniyle bölgeden ayrılan yurttaşlar; afet riskleri açısından güvenli olduğunu düşündükleri, yakın mesafede yer alan, tanıdık ve akrabalarının bulunduğu illere gitmişlerdir.

Evleri yıkık, ağır veya orta hasarlı olan ya da deprem riski nedeniyle geçici olarak barınma sorunu yaşayan yurttaşlar kent çeperlerinde veya köylerde bulunan evlerine yerleşmiş, barınma ve diğer yaşamsal ihtiyaçlarını bu şekilde gidermeye çalışmıştır.

Diyarbakır kent merkezinde son bir yıl içerisinde yaklaşık 50.000 kişinin barınma, sosyo-ekonomik ve benzeri nedenlerle göç etmek durumunda kaldığı görülmektedir.

Kent merkezinde yaşamak isteyen evleri yıkık, ağır ya da orta hasarlı yurttaşların ekonomik kriz durumu itibarıyla oldukça zorlandığı, gün geçtikçe gıda ve yaşamsal ihtiyaç malzemeleri ile konut kira bedellerinde yüksek artışlar yaşandığı görülmektedir. Bu durumun ekonomik temelli göçün oluşumuna etki ettiği gözlenmektedir.

DEPREM ve KADIN

Diyarbakır Kent Koruma ve Dayanışma Platformu olarak depremin ilk gününden itibaren hem Diyarbakır'daki toplanma alanlarında hem de Adıyaman'da ihtiyaçlar temelinde koordinasyonu sağlamış ve insani yardım çalışması yürütülmüştür. Kentteki kadın, çocuk ve LGBTİ+ örgütleri bu platform bünyesinde '**Diyarbakır Kadın, Çocuk ve LGBTİ+ Kriz Koordinasyonu**'nu kurmuş ve 200 kişilik bir gönüllü listesi oluşturmuştur. Bu koordinasyon, depremin üçüncü gününden itibaren Adıyaman'a her üç günde bir dönüşümlü olmakla birlikte her seferinde 16 gönüllünün gitmesini koordine etmiştir. Bu koordinasyon bünyesinde gönüllüler;

- Adıyaman'da bulunan çadır alanlarında ve köylerde ihtiyaç analizi yapmış, tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda Diyarbakır'dan gelen yardımların doğru adreslere ulaşmasını sağlamış, çadır alanındaki çocuk oyun çadırının işlerliğini sağlamış ve Türkiye'deki diğer kadın örgütleriyle de ortaklaşarak kadınlara yönelik hijyen kitlerinin temin edilmesi ve dağıtımında rol almıştır.
- Türkiye'deki feminist örgütlerle birlikte Adıyaman çadır alanında iki ayrı kadın çadırının kurulmasında rol almıştır. Dernek için bağışlanan iki konteyner da Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta kadınların ortak vakit geçirebilecekleri aktivite ve psiko-sosyal destek alanı olarak kullanılmaktadır. 9 Dernek buna ek olarak hem Diyarbakır hem de Adıyaman'da [çadır alanı ve köyler açısından farklı planlamalar mevcuttur] psiko-sosyal destek amaçlı kadın alanları oluşturma çabası içerisinde olmuştur. Bu çalışmaların, sürdürülebilir olması açısından dahil olduğumuz ağlardaki kurumlarla birlikte yapılmaya çalışılmıştır.
- Deprem sonrasında ailesini kaybeden ya da kendisi kaybedilen çocukların akıbetlerinin araştırılması için Refakatsiz Çocuklar Komisyonu kurulmasına öncülük etmiştir. Deprem süreci boyunca ulusal ve uluslararası birçok heyetle hem diplomatik görüşme hem de insani yardım organizasyonu yapılmıştır.

DEPREMİN KADINLARA ETKİSİNE DAİR GÖZLEMLER

Deprem elbette toplumun bir bütünü üzerinde müthiş yıkıcı sonucu olsa da kadınların ve çocukların bu süreçlerde çok daha ağır bir tabloyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Deprem ilk gününden itibaren çadır alanlarına yaptığımız ziyaretlerde edindiğimiz izlenimlere ve hem tarafımızca hem de birçok kurum, ağ ve platformlar tarafından yapılan raporlama çalışmalarına da baktığımızda afetin de bir cinsiyetinin olduğunu çok çarpıcı bir şekilde görebiliyoruz. Zira;

- Deprem yaşandığı ilk andan itibaren kadınlar, çocuklarını ve bakmakla yükümlü olduğu yaşlı veya engelli bireyleri kendi can güvenliğini sağlamadan korumaya çalışmış; arama-kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmalarında daha çok çocuk odalarında ya da diğer bireylerin yatak odalarında bulunmuştur.

- Cinsiyetçi iş bölümü deprem sonrasında da kadınların hayatlarını zorlaştırmayı sürdürmüştür. Kadınlar depremin ardından dağıtılan yardımlar için kuyruğa girme konusunda yalnız kalmışlardır. Su sıkıntısının olduğu koşullarda çadırın, eldeki kıyafetlerin temizliğini sağlayabilmekte de zorlanmışlardır. Özellikle genç kadınların deprem sonrası geniş ailelerinin ev içi ihtiyaçlarını gidermekle yükümlü bir hale geldiklerini ve bakım verdikleri kişi sayısının da arttığını gözlemlenmiştir. Kadınların ve kız çocuklarının temiz su taşıma sorumluluğunu da yüklenmesi, çeşme vb. alanlara ulaşmak için uzun yol kat etmeleri fiziksel zorlanma dışında özellikle geceleri taciz veya saldırıya maruz kalma risklerinin artmasına yol açmaktadır. İş yükleri önemli bir şekilde artan kadın bireyler yoksulluğun da kendisini gösterdiği durumlarda beslenme ve sağlık ihtiyaçlarından da ödün vermeye başlamaktadır.
- Bölgede şiddetle mücadele mekanizmalarına ulaşmanın daha da zorlaştığı görülmüştür. Erkek şiddetine maruz kalan bir kadının kolayca erişebileceği olası yetkili olan AFAD görevlisi ve çadır alanlarındaki diğer kamu görevlileri gibi kişilerin, kadının ivedilikle ulaşması gereken bir kuruma nasıl gideceğine, kadını nereye yönlendireceğine dair bir bilgisinin olmadığını gözlemlenmiştir. [Hatta bir kamu görevlisi böyle bir zamanda erkek şiddetinin olmayacağına kanaat getirdiğini belirterek soru sormamızı dahi yadırgamıştır.]
- Resmi olarak henüz boşanmamış olmakla birlikte boşanma sürecinde olan ya da kendisine şiddet uygulayan kocasından deprem öncesinde ayrı yaşayan veya bu süreçte ayrı yaşamaya karar veren kadınların [hala aynı ailede oldukları varsayıldığı için] çadıra ulaşamadıkları, çadıra erişimde yaşadığı zorluğun onları şiddet uygulayan kocayla, kocanın ailesiyle ya da kendi ailesiyle kalmaya mecbur bıraktığı, bu durumun kadınların şiddete maruz kalma riskini artırdığı gözlemlenmiştir.
- Kadınların ped, tampon gibi regl ürünlerine, temiz iç çamaşırına, erişememeleri ve bu ihtiyaçlarını hijyenik olmayan yöntemlerle sağlamak durumunda kalmaları mantar, sistik ve idrar yolu enfeksiyonları gibi sağlık problemlerine yol açmıştır. Üreme sağlığı ürünlerine erişimin olmaması istenmeyen gebeliklerin yaşanma riskini arttırmıştır. Deprem bölgesinde kaldığımız süre zarfında birçok kadının [bunların arasında genç kadınlarda var] bir çekinceyle doğum kontrol hapi veya ertesi gün hapını istediğine tanık olunmuştur.
- Birçok çadır ve toplanma alanında yolların ve aydınlatmaların olmaması, çadırların birbirine çok yakın olması, tuvaletlerin hem çok az hem de çadırlardan oldukça uzak yerlerde bulunması, bazı yerlerde tuvaletlerin olmayıp kadınların çadır alanlarının kurulduğu mahallerde yer alan camilerdeki tuvaletleri kullanmaları gibi birçok husus dolayısıyla tuvaletlerin özellikle geceleyin gitmeye çekinilebilecek yerlerde olması kadınlar açısından oldukça zorlayıcı olmaktadır.
- Yalnız yaşayan kadınların çadıra erişimde problem yaşamış, çadır dağıtımlarının hep aile üzerinden yapılmıştır.

- Kadınların ve LGBTİ+'ların, özellikle yemeklerin dağıtıldığı ya da insanların soğuk havada ısındığı ateş kenarı gibi yerlerde çok fazla görünür olmaması, güvenlik endişelerinin ne kadar fazla olduğunu göstermiştir.
- Kürt, göçmen ve mülteci kadınların dil bariyeri nedeniyle kendi ihtiyaçlarını ve oradaki var olan sorunlarını dile getirmekte zorlanması, belirli bölgelerde göçmenlere, mültecilere çadır verilmemesi, siyasal iktidarın nefret söylemleriyle pekiştirdiği göçmen ve mülteci karşıtlığının bir sonucudur.
- Kadınların evdeki ziynet eşyalarını korumaya yönelik eylemlerde bulunarak evlerden çıkma veya bulunduğu yerde kendini güvene alma noktasında zaman kaybederek yaşamlarını yitirmelerine sebep olmuştur.
- İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmış olması, 6284 sayılı Kanun'un uygulanmıyor olması kadınların şiddete maruz kaldığında adalete erişimi önünde çok ciddi bir engel oluşturmuştur. Ancak depremle birlikte kadınların örgütsel yapılara ulaşamaması depremde kadın olmanın zorluklarını gözler önüne seren örneklerdendir.

Türkiye'de afetler dahil hiçbir konuda cinsiyeti temel alan, düzenli olarak toplanan, güvenilir ve ayrıştırılmış veri tutulmamakta, tutuluyorsa da kamuoyuyla paylaşılmamaktadır. Afetlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı dinamikleri anlamak ve uygun politikalar geliştirmek için cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplanması gerekir. Normal zamanlarda bile veri tutulmazken afet yönetiminde bu konu tamamen göz ardı edilmektedir.

Depremi ilk günlerinden itibaren verilerin ayrıştırılmadan verildiği görülmektedir. Yani vefat edenler veya yaralılar yaş grupları gibi demografik özelliklerine göre ayrıştırılmadan genel veriler olarak verilmekteydi. Bu sebeple bugün bile deprem bölgesinde vefat eden, yaralı ve kayıp sayıları hakkında yeterli ve sağlıklı bilgi bulunmamaktadır. Bu veriler içerisinde kadınların durumunu anlayabilmek için saha gözlemi önemli yer tutmaktadır.

DEPREM VE ÇOCUK

Depremler ve diğer doğal afetler, bir çocuğun emniyette ve güvende olmaya ilişkin en temel duygularına zarar verebilir. Çocuklar evlerini, okullarını, çevrelerinde bulunan güven veren yerleşkeleri kaybetmiş, temiz su ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılayan önemli altyapı hizmetlerine erişememiştir. Bu kayıpların yanı sıra çocuklar, hayal dahi edilemeyecek psikolojik baskıya da maruz kalmışlardır. Kriz sırasında anne babalarından, kendilerine bakım sağlayan kişilerden ayrı düşmüş veya ailelerini ve arkadaşlarını kaybetmişlerdir.

İnsan hayatını ciddi boyutlarda etkileyen acil durumlarda şiddet, sömürü, istismar ve ihmal riski artar. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel sömürü, cinsel istismar, ekonomik sömürü ve yasadışı evlat edinme biçimleri de söz konusu riskler arasında yer alır. Bu riskler, özellikle kendilerine bakım veren kişileri kaybeden çocuklar için geçerlidir.

Diyarbakır Çocuk Hakları Kriz Yönetim Ağı tarafından gözlem yapılan geçici barınma alanlarının birçoğu mevsim şartlarına uygun değildir. Çadır alanlarındaki sakinler izolasyona sahip çadırlarda kalmadıklarını, soğuktan etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Herkesin yatağa sahip olmaması, sünger, halı, battaniye, mat vb. hijyenik olmayan, ısı yalıtımı sağlamayan koşullarda yatılması, mevsim koşulları göz önünde bulundurulduğunda orta ve uzun vadede ciddi hastalıklara yol açacaktır. Bu koşulların bir an önce ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Acil durumlarda çok sayıda çocuğun, anne babalarından ve kendilerine bakım veren kişilerden ayrı düştüğü ve refakatsiz durumda kaldığı gözlemlenmiştir. Herhangi bir insani kriz sırasında çocuklar ailelerinden saatlerce, günlerce ve hatta aylarca ayrı kalmışlardır.

Bu düzeydeki bir afetten sonra, kayıp çocuk sayısını tam olarak belirlemek zor olabilmektedir. Zira kamuoyuna yansıyan ve hak temelli sivil toplum örgütleriyle baroların taleplerine karşılık, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığınca kayıp çocuk vakıalarına ilişkin kamuoyuna yansıyan haber içeriklerine ilişkin bilgi edinme başvuruları aradan geçen bir yıla karşın yanıtsız bırakılmakta, bu hususta yapılan suç duyurularına ilişkin soruşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir.

Afet sonrasında sağlanan ruh sağlığı ve psikososyal destek hizmetleri, çocukların daha hızlı iyileşmeleri ve gelişimleri için son derece önemlidir. Çocuklar; iyileşmeye başlamak için destekleyici ve aile temelli bakıma, başkalarıyla yeniden bağlantı kurabilmek için de güvenli alanlara ihtiyaç duyarlar. Düzenli ve yapılandırılmış aktiviteler yoluyla normallik duygusunu yeniden kazanmak, akranlarıyla tekrar vakit geçirmek ve öğrenmeye devam etmek bu süreçte son derece önemlidir.

İnsan hakları krizine çocuk odaklı baktığımızda çocuk hakları krizine dönüşmektedir. Dolayısıyla savaş, doğal afet varsa çocuklar etkilenmektedir. Bu tür kriz durumlarından çocukların ne kadar etkileneceği krizin yaşandığı ülkede çocuk koruma mekanizmalarının var olup olmadığına, varsa da ne kadar etkili işlediğine bağlıdır. Çocuk koruma mekanizmaları yeteri kadar işlemeyen, sosyal devlet uygulamaları güçsüz olan, eşitsizliğin derin olduğu ülkelerdeki çocuklar kriz durumlardan çok daha fazla etkilenmektedirler.

Afetten sonra çocukla karşılaşma anlarımız genellikle kayıp çocuk haberleri, okula/eğitime erişim sorunları, bakım sorumluluğu üstlenen çocuklar, güvenli alana tahliyeler, göç eden çocuğu karşılayan çocuklar ve barınma alanı kaybı-sosyal alan kaybı-kendini ifade edebilmede güç kaybı, kimliği belirlenemeyen çocuklar vb. anlardır.

Doğal afetler eğitim hakkının ihlaline yol açabilirken, nitelikli eğitim hakkına erişimdeki engeller nedeniyle çocukların ihmal, istismar ve şiddet riskleriyle karşı karşıya kalma riski bulunmaktadır. Deprem sürecinde okulların bir kısmı kademeli olarak açılırken, bazıları hiç açılmadı, çocukların okula devam etmesi bir ihtiyaç olarak görülmeydi. Asimilasyon ve kutuplaştırma politikaları göç eden çocukları olumsuz etkiledi. Nakil çocuklar için ciddi bir psikolojik destek süreci sağlanmadığından dolayı çocuklar okullara uyum sorunu yaşadı ve eğitim sürecine katılamadılar. Deprem bölgelerinde ise çocuklara sunulması gereken uzun süreli psikolojik destek sağlanmadı.

Bir diğer boyutuyla mülteci çocukların deprem sürecini değerlendirmek önemlidir. Bu çocuklar eğitime erişim konusunda sıkıntılar yaşayan çocuklarken afet sonrası eğitim haklarındaki bu kısıtlılık giderek arttı. Kız çocuklarına yönelik şiddet ve istismar arttı. Afet sonrası çocuk işçiliğinin artması eğitime erişimlerini engelledi.

DEPREM VE EĞİTİM

6 Şubat 2023 depremleri yaklaşık 14 milyon kişinin yaşadığı 11 ili doğrudan etkilemiş, büyük bir yıkıma ve ifade edilen resmi rakamlardan çok daha fazla can kaybına neden olmuştur. Deprem bölgeleri ile ilgili resmi olarak az sayıda verinin paylaşılmasına sunulması geleceğin insan, emek ve doğa yararına planlanmasını engellemektedir. Depremle ilgili yetkililerin raporları bulunmasına karşın bu raporlarda anadili farklı olan, mülteci, engelli çocukların bu afetten nasıl etkilendiğine dair bir veri bulunmamaktadır. Depremden etkilenen illerden biri olan Diyarbakır'a ait bilimsel çalışmaların yapılmaması, kentin hala mikrobölgeleme haritasının bile olmaması aslında kentimizin afetler karşısında ne kadar kırılgan hale getirildiğini gözler önüne sermektedir.

Deprem bölgesinde toplam 12 bin 550 okulda 4 milyona yakın öğrenci eğitim görürken, depremler gerçekleştiğinde devlet okullarında görev yapan öğretmen sayısı 210 bindir. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 56 bin 259 eğitim kurumunun yüzde 21'i, ülkedeki tüm öğrencilerin yüzde 21,4'ü, öğretmenlerin yüzde 19,1'i depremin yaşandığı 11 ilde bulunmaktadır. Deprem sırasında bölgedeki 16 üniversitede yaklaşık 380 bin öğrenci ile 45 bin akademik ve idari personel eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmekteydi. Bu bölgelerde eğitim gören mülteci öğrenci sayısı ise 358 bin 376'ydı.

Deprem sonrasında hazırlanan resmi raporlara göre depremde etkilenen bölgede MEB'e bağlı 20 bin 340 eğitim binasından 8 bin 162'si incelenmiştir. İnceleme yapılan binalardan 428 derslikli 72 okulun tamamen yıkıldığı, 3 bin 739 derslikli 504 okulun ağır hasarlı ve acil yıktırılması gereken, 3 bin 693 derslikli 331 okulun orta hasarlı, 30 bin 961 derslikli 2 bin 533 okulun az hasarlı olduğu tespiti yapılmıştır.

2007'de yürürlüğe giren Deprem Yönetmeliği'nden önce yapılan okul sayısı 31 bin 307'dir. 2011-2022 yılları arasında sadece 5 bin okul [yüzde 16'sı] depreme dayanıklılık testinden geçirilmiş, bu sürede bin 500 okul depreme dayanıklı olmadığı için yıkılmıştır. 6 Şubat depremlerine kadar güçlendirme çalışması yapılan okul sayısı ise sadece 2 bin olmuştur. Jeoloji Mühendisleri Odası'nın hazırladığı deprem raporuna göre Türkiye genelinde 4 bin 159 okul fay hatları üzerinde yüksek tehlike alanları içinde bulunmaktadır. Yüksek deprem riski altındaki bölgelerde yer alan okulların acilen taşınması gerekmektedir.

Deprem kentlerinde birçok okulun ya fay hattına yakın yerde ya da zemin sivilaşmasının olduğu yerde kurulması ise başlı başına bir problemdir. Bu zeminler üzerine kurulan birçok okul depremde yıkılma riskiyle karşı karşıyadır. 2000 öncesi yapılan okulların hiçbirinin zemin etüdü bulunmamakta, bu okullar 'ihale' yoluyla yapılmış ve verileri paylaşılmamaktadır. Okullarda öncelikle performans analizi ve zemin etüdünün yapılması gerekmektedir. Depremden sonra yapı sağlığı izleme birimlerinin kurulması ve asansörlerdeki etiketleme yöntemi gibi yapılarda etiketleme yönteminin uygulanması önemlidir. Türkiye'de yapı sağlığı izleme birimlerinin olmaması ülkeyi deprem karşısında dezavantajlı konuma getirmektedir.

Kurumsal olarak binaların deprem performans analizine dair Diyarbakır İl Müdürlüğü'nün herhangi bir açıklaması bulunmamaktadır. Diyarbakır'daki tüm eğitim kurumlarının performans analizleri zemin etütleriyle birlikte irdelenerek, kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Kahramanmaraş Depremleri eğitim kurumlarının deprem sonrası barınma alanı, beslenme alanı hatta afet kriz merkezi olarak kullanıldığının en temel göstergesi olmuştur. Bu nedenle bu kurumların depreme karşı güvenli olarak hali hazır tutulması elzemdir. Öncelikli olan tüm yapıların deprem performans analizlerinin yapılması olup, tahliye planlarının tüm katılımcılarıyla birlikte hazırlanması, sürdürülebilir tahliye tatbikatlarının yapılması ve yangın vb ikincil tehlikelere karşı tüm önlemler ivedilikle alınmalıdır. Okulların tek tek afet ve acil durum planları gerçekçi koşullar ve durumlara göre hazırlanmalı ve uzmanlarınca denetlenerek hayata geçirilmelidir. Yıkılabilir tüm eşyalar sabitlenmeli, tüm katlar fosforlu kağıt sistemiyle acil durumlara

karşı hazırlanmalıdır. Okullar aynı zamanda önemli bir lojistik ihtiyacı en az 72 saat karşılayacak temel ihtiyaçlarla hazır hale getirilmeli ve düzenli olarak kontrolü yapılmalıdır.

Diyarbakır özelinde eğitime dair sorunları saptamak amacıyla Eğitimsen'in uyguladığı ankete katılan eğitim emekçilerinin %32,4'ü okulunun olası bir depreme karşı dayanıklı olduğunu düşünmediğini ifade ederken; %43,4'ü okulunu kısmen dayanıklı bulduğunu ve sadece %24,2'si okulunu dayanıklı bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların %51,5 okul binalarının zemin etüdünün yapılmadığını belirtmiştir.

Eğitim emekçilerinin bir kısmı okullarının 6 Şubat depremlerinde zarar gördüğünü, bir kısmı okullarının az hasarlı ve okullarında hafif çatlaklar olduğunu, bir kısmı ise okullarının zarar görmediğini fakat etrafında ağır hasarlı çok fazla binanın bulunduğunu, bir kısmı ise okullarının kolonlarının kırıldığını ve üstünü sıvayla kapattıklarını, ayrıca okul bahçesinin duvarlarıyla bitişik ağır hasarlı binaların olduğunu, önlem alınmadığını belirtmiştir. Anket çalışmasına katılan eğitim emekçilerinin bir kısmı ise okullarının depremden ağır hasar gördüğünü ve depremden sonra yıkım çalışmaları kapsamında yıkıldığını fakat depremin üzerinden bir yıla yakın bir süre geçmesine rağmen eğitim-öğretime devam edebilecekleri yeni bir okulun hala taraflarına teslim edilmediğini ve yeni bir binaya dair çalışmanın olmadığını ifade ederken; bir kısmı ise okullarının depremden zarar görmesi neticesinde lise, ortaokul ve ilkokulun aynı binada bir araya getirildiğini ve öğrenciler açısından nitelikli bir eğitim-öğretim için fiziksel koşullarının eksik olduğunu ifade etmiştir. Bazı eğitim emekçileri ise okullarının hiç hasar görmediğini dile getirmiştir.

Güçlendirme yapılan okullarda çalışan eğitim emekçileri ise güçlendirme çalışması yapılmıyorsa okullarının yıkılma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Bazı köylerde okulların zarar görmesiyle yakın köylerde eğitime taşınmalı şekilde devam eden öğrenciler bulunmaktadır. Depremde zarar görmeyen bazı okulların olası bir deprem karşısında kolonları zeminden su aldığı için yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Ağır hasarlı olan okulların yıkılması ile ilkokul, ortaokul ve lise kademeleri bir binada birleştirilmiş ve depremin okullara verdiği zarar en basit yolla telafi edilmeye çalışılmıştır. Aynı binada iki okulun eğitim öğretim yapmasının (sabahçı, öğlenci) yarattığı sorunlar kalıcı yaz saati uygulaması nedeniyle öğrenciler sabah karanlığında derse başlamakta veya akşam karanlığında öğrenciler kaldıkları yere gitmek zorunda kalmakta ve güvenlik sıkıntıları yaşanmaktadır. Lise öğrencileri için planlanmış bir okulda ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin bulunması küçük yaş gruplarını okulun fiziksel olanaklarını kullanma konusunda mağdur etmektedir.

Bakanlığın deprem bölgesindeki iller için özel okullarda okuyan öğrencilere teşvik vereceğine dair yayımladığı tebliğ aslında sorumluluğunu yerine getirmediğinin, okulların tadilatının yapılmadığının, yeni kamu okullarının açılmadığının ve Bakanlığın sorumluluğunu özel sektöre bir kez daha devrettiğinin kanıtıdır. Kentimizde hala okulların zemin etüdünün yapılmaması, hasar alan okulların güçlendirme çalışmalarının

yapılmaması ve okulların %40'ından büyük bir bölümünün 2007 yılında yürürlüğe giren deprem yönetmeliğinden önce yapılması olası bir deprem karşısında öğrencilerimizi ve eğitim emekçilerini dezavantajlı hale getirmektedir.

Enkaz kaldırma çalışmalarında sorumsuz davranışlar çocukların okul yollarında güvenliksiz binaların içinden veya yanından geçmelerine neden olmaktadır. Okul servis ücretlerindeki astronomik rakamlar karşısında depremzede aileler, veliler zor durumda kalmaktadır.

Okulların sayıca yetersizliği ve öğretmen atamasının yeterli düzeyde yapılmaması Diyarbakır'da da sınıfların kalabalık olmasına neden olmaktadır. Kalabalık olmayan sınıf sayısı 20 ve altı ile ifade edildiği dikkate alındığında, ilimizdeki okulların %87'sinde sınıfların kalabalık olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir. Okulların sayıca kalabalık olması olası bir deprem sırasında öğrencilerin ve eğitim emekçilerinin güvenli ve hızlı bir şekilde tahliyesini zorlaştıracaktır.

Deprem bölgesinde görev yapan kamu emekçilerine dair ekonomik, özlük haklarında herhangi bir iyileştirme yapılmamıştır. Kentimize yeni gelen eğitim emekçileri, ağır hasarlı ve yıkılacak binaların fazla olmasının yarattığı olumsuz koşullardan dolayı barınma sorunları yaşamakta ve kentimizde kiracı olan eğitim emekçileri depremden sonra artan kira ücretlerinden dolayı geçinememektedir. Ayrıca depremin ağır hasar bıraktığı illerden Diyarbakır'a gelen farklı branşlardaki eğitim emekçileri 2023-2024 eğitim öğretim döneminde norm fazlası durumda bırakılarak mağduriyetleri arttırılmıştır.

Yıkılan okulların yerine depreme dayanıklı okullar inşa edilmeden, hasarlı binalar onarılıp eğitim öğretime uygun fiziki koşulları sağlanmadan ve en önemlisi başta eğitim emekçileri olmak üzere barınma ile hijyen sorunları çözülmeden bir normalleşme sürecine girip okulların eğitim öğretime başlaması çocukların psikososyal gelişim ve deprem sonrası travmalarla baş etme konusunda içinde bulunulan durumu adeta çıkmaza sokmuştur. Öğrenci, öğretmen ve velilere yeterince psikososyal destek verilmediği gibi buna dair somut planlama yapılmamıştır. Büyük bir felaket yaşanmış olmasına rağmen okullar açıldığında her şey normalmiş gibi davranılmıştır.

Diyarbakır'da Eğitime Dair Genel Sorunlar

- Okulların zemin etüdlerinin yapılmaması.
- Okulların %40'ından fazlasının 2007 Deprem Yönetmeliğine göre inşa edilmemesi.
- Deprem Yönetmeliğine göre hazırlanmayan okullarda güçlendirme çalışmalarının yapılmaması.
- Deprem kentlerinde birçok okulun ya fay hattına yakın yerde ya da zemin sivilaşmasının olduğu yerde kurulması.
- Lise, ortaokul ve ilkokul kademelerinin aynı binada eğitim alması.

- Olası bir deprem sırasında okulların güvenli ve hızlı bir şekilde tahliye edilemeyecek şekilde kalabalık olması.
- Ağır hasar alan binaların sayısının fazla olması ve diğer deprem bölgelerinden kentimize göçlerin fazla olması özellikle yeni atanan öğretmenleri barınma konusunda mağdur etmekteyken, astronomik seviyeye çıkarılan ev kiralari kiracı olan bütün eğitim emekçilerinin geçimlerini zorlaştırmaktadır.
- Depremde okulları zarar gören öğrencilerin farklı yerlerde eğitim alması öğrencilerin ulaşım konusunda sorun yaşamasına neden olmaktadır.
- Deprem bölgesinde görev yapan kamu emekçilerine dair ekonomik, özlük haklarında herhangi bir iyileştirme yapılmaması.
- Bazı okullar depremde zarar görmemiş olsa dahi okulların etrafında ağır hasarlı binalar bulunmaktadır.
- Asansör Yönetmeliğinde olduğu gibi; tüm yapıların (sadece kendi konutlarımız için değil) girişlerine; Kırmızı, Mavi ve Yeşil etiketleme sistemi ile güvenli olup olmadığını belirten bildirimlerin okullarda bulunmaması.
- Deprem Erken Uyarı Sistemini tüm enerji/su/gaz/ulaşım hatlarında kullanılmaması ve okullarda doğalgazı olası bir depremde (>0.3 g) kesecek sistemlerin bulunmaması.
- Okulların yapı performans analizlerinin yapılmaması.
- Okul içinde acil durum ihtiyaçlarının oluşturulmaması ve en az 72 saat yetecek stok bulundurulmaması.
- Okullarda düzenli tatbikatların yapılmaması ve tatbikat sırasında yaşanan eksikliklerin raporlanmaması.
- Deprem tazminatının tüm ilçelerdeki kamu emekçilerini kapsayacak şekilde düzenlenmemesi.

KENTİN SAĞLIK ALT YAPISI

Adıyaman başta olmak üzere depremden fazla etkilenen illerden doğru sayısı net olmamakla birlikte Diyarbakır'a; depremden en fazla etkilenen merkez ilçeler olan Bağlar ve Sur'dan ise diğer ilçelere ve köylere doğru nüfus göçü gerçekleşmiştir.

Depreme bağlı ölü, engelli ve kayıp sayısı

Deprem nedeniyle ölen kişi sayısı (Resmi): 414

Enkaz altında kalan/çıkartılamayan kişi sayısı (tahmini): YOK

Deprem nedeniyle yaralanan kişi sayısı (Resmi): 902

Geçici Yerleşim Alanları - Konteynerkentler; Prefabrikler; Çadırkentler

Konteyner Kette Bulunan Konteyner Sayısı: 585

Konteyner Kette Bulunan Depremzede Sayısı: 494 Aile/2300 vatandaş
[1085kadın/1215erkek/226çocuk]

Konteyner Kentte bulunan Psikososyal Destek Birimi'nde, Aile Sosyal Politikalar Müdürlüğü çalışanları tarafından hizmet verilmektedir.

Sağlık hizmetlerinin sunumu: Konteyner kentte bulunan sağlık konteynerında 1 hekim 1 hemşire hizmet vermektedir. Personel görevlendirmeleri aylık yapılmaktadır.

Diyarbakır'da düzensiz çadır toplulukları bulunmamaktadır.

Sağlık Tesislerinin Durumu

3 İlçe Sağlık Müdürlüğü hizmet binasının güçlendirme ihtiyacı var.

7 sağlık hizmeti verilen tesisin yıkımı öngörülmektedir. 1 sağlık tesisinin güçlendirme ihtiyacı mevcut. 6 genel tadilat ihtiyacı olan sağlık tesisi mevcut.

Kamu, özel ve üniversite hastanelerinde (2. ve 3. basamak sağlık kurumları) depremden sağlık hizmetini aksayacak bir etkilenme olmadı.

Sağlık Çalışanlarının Durumu

Diyarbakır'da ikisi hekim, biri 5.sınıf tıp öğrencisi olmak üzere 11 sağlık çalışanı hayatını kaybetti. Bunlardan iki kişi Diyarbakır 112 çalışanı olup Hatay'da görevlendirme ile çalışırken vefat etti.

DEPREM BÖLGESİNDE DEPREM ÖNCESİ TARIMIN DURUMU

Maraş Elbistan/Pazarcık merkezli 11 ili kapsayan depremin yıkıcı etkisi can, mal ve hayvan kaybımızla beraber tarım, hayvancılık ve ‘Gıda Güvenliği’ de etkiledi.

Deprem bölgesinde 2,6 milyonu aşan nüfus geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Bölgede yaklaşık 270 bin kayıtlı çiftçi (işletme) bulunmaktadır. Bu da tüm Türkiye’deki kayıtlı çiftçi sayısının yaklaşık olarak yüzde 14’üne denk gelmektedir.

Depremin etkilediği 10 il, Türkiye’deki tarım alanlarının yüzde 16’sına sahip yani tarımda öne çıkan illerdir. Bu iller içinde en fazla tarım alanına sahip olan 11 milyon dekarla Şanlıurfa’yı 5,8 milyon dekarla Diyarbakır, 5 milyon dekarla Adana, 3,6 milyon dekarla Kahramanmaraş, 3,5 milyon dekarla Gaziantep ve 2,4 milyon dekarla Hatay izlemektedir.

Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekildiği alanların 10 ildeki toplam büyüklüğü 25,6 milyon dekarla ülke genelinin yüzde 15,5’ini oluşturmaktadır. Ülkedeki tüm sebze bahçelerinin ise 1,1 milyon dekarla yüzde 15,2’si bu illerde bulunmaktadır. Meyveler, içecek ve baharat bitkileri ekim alanlarında ise 10 il, 9,3 milyon dekarla dörtte birlik bir paya sahiptir. Ayrıca Malatya kaysısı ve Antep Fıstığı en çok bu illerde üretim yapıldığı için ülke ekonomisine önemi ortadadır. Buğday, arpa gibi tahılların üretildiği alanlarda açık farkla Şanlıurfa, Diyarbakır ve Adana, sebze bahçesi alanında Adana ve Hatay, meyve alanlarında ise Gaziantep ve Malatya öne çıkmaktadır. Yine bölgede şeker pancarı yetiştiriciliği ve pamuk üretimi de önemli yere sahiptir. Bir bütün olarak iç ve dış pazarda bu illerin üretildiği tarımsal, hayvansal ve sanayi ürünleri önemli bir paya sahiptir.

İhracatın %20’si Depremden Etkilenen 10 İlden Karşılanmaktadır

Türkiye’nin toplam tarım/hayvancılık ve ormancılık ürünleri ihracatının yaklaşık beşte birini depremzede 10 il gerçekleştirmektedir. Bu iller içinde Gaziantep, Türkiye’nin 34,2 milyar dolar olan toplam tarım ve ormancılık ihracatının yüzde 11,8’ini tek başına sağlamaktadır. Toplam yıllık tarım ihracatında Adana yüzde 2.5, Hatay yüzde 2.4, Malatya yüzde 1 pay almaktadır. Depremden etkilenen 10 il toplam gayri safi yurt

içi hasılda yüzde 9,3 pay alırken, tarım sektörü gayri safi hasılsındaki payı ise yüzde 14,3'tür.

10 ilin toplam büyükbaş hayvan varlığı ülkedeki büyükbaş hayvan varlığının yüzde 12'sini, küçükbaş hayvan varlığının ise yüzde 16,3'ünü oluşturmaktadır. Toplam hayvansal hasılanın yüzde 11'i bu bölgeden sağlanmaktadır.

Deprem bölgesinin tarımsal hasılaya katkısı 85 milyar TL'yi aşmaktadır. Bunun da yaklaşık 52 milyar TL'si bitkisel üretim, 34 milyar TL'si de hayvancılıktan gelmektedir. Özetle bölgenin tarımsal hasıladaki payı yüzde 15'i aşmaktadır.

Deprem Sonrası Mevcut Durum

Tarım Orkam Sen Şube/Temsilciliklerinin çalışma ve gözlemler, neticesinde 50 bin civarı küçük ve büyük baş hayvanın, 3 bin civarında arı kovani(arılı), 5 bin civarında evcil hayvanın [kedi, Köpek, kuş vb], 15 milyon civarı balık ve balık yavrusunun yaşamını yitirdiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra binlerce hayvan yaralanmış ya da sahipleri tarafından çaresizlikten yok pahasına satılmıştır.

Yine 10 binlerce hayvan barınağı yıkılmış ve hasar görmüştür. Üretici ve çiftçinin yalnızca evi, ahır, ağılı, kümesi, balıkçılık tesisleri yıkılmakla kalmamış tarım sektöründe traktör, alet ve edevatının büyük bir bölümü de enkaz altında kalmıştır. Durum böyleyken Depremi üzerinde 40 gün çekmesine rağmen kırsal bölgelerde çadır, hayvansal ilaç ve yem kısmi yardım çerçevesinde kalmıştır.

Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yeniden başlayabilmesi için acilen üretimin korunması ve canlandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde üretim araçlarından mahrum kalan ya da bunları elinden çıkaran çiftçiler köylerini ve üretimi terk etmek zorunda kalacaktır. Çiftçilerin üretimi terk etmesinin yaratacağı sonuçların başında gıda maddelerinin üretiminin azalması, buna karşılık fiyatlarının artması gelmektedir. Bu da tarım ürünleri ithalatının artmasına ve stratejik bir sektör olan tarım sektöründeki gerilemenin hızlanmasına yol açacaktır. Bunula beraber işsizler ordusuna yüzbinlerce işsiz eklenecektir. Kutsanmış insan hayatının bile hiçe sayıldığı yerde hayvan, ve bitkilerinin bir önemi olmadığı gerçekliğini sokak hayvanları sayısında aşırı artış, tarım alanlarına, Mera alanlarına ve sıfır beton dökülerek yeni konteyner ve çadır kentler yaratma çabasının ekolojik yıkımın devamı niteliğindeki suçlar olarak görüyoruz.

DEVLETİN AFET NEDENİYLE YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN DAYANAKLARI VE YASAL ÇERÇEVE

Türkiye ve Suriye’de, 6 Şubat 2023 tarihinde 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde depremler meydana gelmiştir. On binlerce kişinin ölümüne, yaralanmasına ya da evsiz kalmasına yol açan felaket; Diyarbakır ilinde 414 kişinin hayatını kaybetmesine, 1’i boş olmak üzere 7 binanın[Galeria, Hisami, Dünder, Serin2, Yoldaş, Sözel Apartmanları] yıkılmasına ve binlerce konutun ağır ya da orta hasar almasına sebep olmuştur.

Türkiye coğrafi konumu (jeolojik ve topografik yapısı) ve iklim özellikleriyle tipik bir afet ülkesidir.

Bilindiği üzere Türkiye jeolojik ve topografik yapısı nedeniyle büyük can ve mal kayıplarına yol açan deprem felaketleriyle sık sık karşılaşmaktadır. Afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla alınması gereken tedbirleri araştırmak, bu konudaki temel hedef ve politikaları belirlemek, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı veya ikamet için yasaklanmış afet bölgelerini tespit ve ilan etmek, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini ve projelendirme esaslarını tespit etmek, depremleri ve etkilerini incelemek, elde edilen sonuçlara göre deprem katalogları ile ülkenin deprem haritalarını hazırlamak ve geliştirmek, depremlerden dolayı hasar görmüş yapıların takviye ve onarım yöntemleriyle ilgili çalışmalar yapmak Devletin görev, yetki ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır.

Sağlıklı ve dengeli çevre kavramına Anayasa’nın 56 [Doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirliliğinin önlendiği bir çevre kadar, belirli bir plan ve programa göre düzenlenmiş çevrenin de gireceği kuşkusuzdur. Bu amaçla devlet, çevrenin korunmasını sağlamak için etkili bir hukuk düzeni oluşturmakla yükümlüdür] ve 57. maddelerinde [Şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, barınma ve konut ihtiyacını karşılayacak tedbirlerin alınması anayasal yükümlülüktür] yer verilmiştir.

Türkiye gibi doğal afetlerin sık yaşandığı bir coğrafyada afetin hukuki niteliği, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişki ve afetin idarenin sorumluluğu üzerindeki etkisi önem kazanmaktadır. Devletin, belirli bir kişinin hayatına yönelik gerçek ve yakın bir tehlikenin bulunduğu bilmesi ya da bilinmesi gerektiği durumların varlığı kabul edildikten sonra, makul ölçüler çerçevesinde ve sahip oldukları yetkiler kapsamında bu tehlikenin gerçekleşmesini önleyebilecek şekilde kamu makamlarının önlem almaları gerekmektedir.

Deprem gibi afetler yaygın literatürde ani gelişen doğal afet olarak adlandırılrsa da, insan faaliyetlerinin afetlerdeki etkisi ve öngörülebilir risklerin varlığına rağmen alınmayan önlemler oluşabilecek zarar katsayısında artışa sebebiyet vermektedir. Depremi büyüklüğü karşısında, yapılar ve insanlar üzerindeki etkisi anlamına gelen şiddetinin azaltılması aynı zamanda bir kamu yönetimi ve hukuk sorunudur. Şiddetin artmasına neden olan ise, kent planlamasındaki hatalar, çevresel bozulma, ormansızlaştırma, iklim krizi ve insan onuruna yaraşır, güvenli barınma koşullarını sağlayacak kamusal kaynaklara eşitsiz erişim sorunlarıdır.

YAŞAM HAKKI VE DEPREM

Anayasanın 17 ve AİHS'nin 2. maddesi gereğince “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.”

Kişinin yaşam hakkı ile maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı, devredilmez ve vazgeçilmez haklardan olup devletin bu konuda pozitif ve negatif yükümlülükleri bulunmaktadır. Devletin; negatif olarak yetki alanında bulunan hiçbir bireyin yaşamına kasıtlı ve hukuka aykırı olarak son vermeme, bunun yanı sıra - pozitif bir yükümlülük olarak- yine yetki alanında bulunan tüm bireylerin yaşam hakkını gerek kamusal makamların gerek diğer bireylerin gerekse kişinin kendisinin eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Dünya Deprem Haritası ile AFAD tarafından güncellenerek 1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye Deprem Tehlike Haritası incelendiğinde, Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu görülmektedir. Öncelikle bu gerçeğin kabul edilmesi ve buna bağlı olarak öngörülebilir bu doğa olayının bir felakete dönüşmemesi, can ve mal kayıplarının yaşanmaması için alınabilecek tüm tedbirlerin alınması gerekir. Doğal afet riski yüksek bir yaşam alanında imarla ilgili hizmetleri yapmak veya yaptırmak kurumların görev ve sorumlulukları arasındadır. Bu kapsamda ruhsata aykırı veya ruhsatsız yapılan yapıların idare tarafından yıktırılması ve kullanma izni verilmeyen veya

alınmayan yapılara izin alınıncaya kadar elektrik, su gibi hizmetlerden faydalandırılmaması şeklinde gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Devletin afete dayanıklı yapı kapsamında sorumluluğunun tespiti açısından, yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce yapıldığı ve verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilan edilip edilmediği, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarını, ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapılmadığı hususları ayrı ayrı irdelenmeli ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı belirlenmeli ve bunun sonucuna göre; idarenin belli bir hareket tarzı izleyip izlemediği veya hareketsiz kalıp kalmadığı ortaya konulmalıdır.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremin sonuçları itibariyle büyük bir felakete dönüşmesinin bir diğer nedeni de geçmişte yaşanan depremlerde sorumlulara karşı etkili bir soruşturma ve yargılama sürecinin yürütülmemiş olmasıdır. Devlet görevlilerinin ya da kurumlarının gerekli ve yeterli önlemleri almadığı durumlarda, hiçbir suçlamada bulunulmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması yaşam hakkının ihlaline neden olmaktadır.

Diyarbakır'da yıkılan yapılar ve soruşturma süreçlerinde alınan rapor içerikleri incelendiğinde; Dünder ve Hisami Apartmanlarının ruhsatsız ve projesiz inşa edilmesi, imar affı başvurusunun yapılması, yapıların mimari ve statik projelerinin bulunmaması, onaylı veya onaylı olmayan projelere aykırı bir şekilde yapıların inşa edilmesi, imar durumuna uygunluk kontrolünün yapılmaması, binanın yapı kullanım izin belgesi düzenlenmeden iskana açılması hususlarında gerek doğrudan gerekse denetim yükümlülüğünden kaynaklı olarak kurumların sorumluluğunun bulunduğu görülmektedir. Bu hususlarda denetim ve kontrol görevlerini yerine getirmeyerek deprem nedeniyle yaşanan felakette sorumluluğu bulunan kurum yetkililerinin tespiti ve eylemlerine uygun suç tipi üzerinden etkin bir yargılamanın yürütülmesi gerekir.

GENEL DEĞERLENDİRME

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olarak gerçekleşen büyük deprem nedeniyle doğrudan ya da dolaylı olarak yaşam ve maddi ve manevi varlığın geliştirilmesi hakkı, barınma ve konut hakkı, mülkiyet hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, eğitim hakkı, tabiat ve kültür varlıklarının korunması hakları başta olmak üzere birçok anayasal hak ihlali gerçekleşmiştir. Bir afet türü olarak deprem, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal olayları ifade etmektedir. Bu ihlallerin giderilmesi ve bir daha yaşanmaması için mevcut hukuk çerçevesinde gündeme gelen/gelebilecek sorumlulukların somutlaştırılması gereklidir.

Deprem önlenemez ise de öngörülebilir olduğu gibi devletin, deprem öncesi oluşabilecek zararları önleme ya da en aza indirme konusunda görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Müdahale ve iyileştirme; deprem gerçekleştikten sonra ilk yapılması gerekenler [arama, kurtarma, ihtiyaç ve hasar değerlendirmesi] dahil, afetten etkilenen alanların rehabilitasyonu [asbest dahil tehlikeli atıkların çevre ve halk sağlığı için bertaraf edilmesi, enkaz kaldırma], salgın hastalıkların önlenmesi, öznelerin rehabilitasyonunu ve yeniden inşayı ifade etmektedir. İlgili yerin risk durumu ışığında, yeni deprem ya da artçıların olması ihtimali ve bunların olası etkilerine ilişkin önleyici tedbirler yanında, etkili soruşturma yükümlülükleri bu aşamada da karşımıza çıkacaktır.

Yapılarda güvenlik standartlarının oluşturulup uygulanması, güvenli olmayan yapılara ilişkin envanterleri derleyerek yapıların yıkılması, yeniden yapılması ya da onarılması, yerel sağlık, güvenlik ve barınma hususunda kurumların işbirliği içerisinde faaliyette bulunulması, deprem gerçekliği karşısında devletin sorumluluğunun gereğidir.

Türkiye teknik anlamda bir deprem ülkesidir. Bu durum, devlete ve somut olarak kamu gücü kullanan makamlara başta yaşam hakkı olmak üzere temel haklara müdahalenin önlenmesi ve koruyucu tedbirlerin alınması hususunda sorumluluklar yüklemektedir. Hem merkezi hem yerel yönetimler, afet yönetiminin en önemli aşaması olan önleme, risk azaltma ve hazırlık aşamalarına dair kapsamlı yetkilere ve sorumluluğa sahiptir. Krizlere ve özellikle depreme dirençli kentlerin planlanması mevcut yetkiler ve imkânlar dahilinde mümkündür.

Deprem kuşağında yer alan bir bölgede, deprem tehlikesi göz önünde bulundurularak, yerleşim alanlarının belirlenmesi, bu alanlarda yapılaşmaya ilişkin önlemlerin alınması, uygulanması; imar ve inşaatların yeterince denetlemesi, ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapılaşmaya engel olunması, bunların dönüşümünün veya yıkımının sağlanması; ülke çapında depreme dayanıklı çağdaş bir yapılaşmanın sağlanmasına devletin ve ilgili idari birimlerin yükümlülükleri ve sorumlulukları kapsamındadır.

Kamu görevlileri; imar planının belirlenmesi sırasında zemin etüdünün yapılması ile binaların yapı izninin verilmesinden başlayarak iskan izni verilinceye kadar inşaatın her aşamasını denetlemekle yükümlü olmasına rağmen söz konusu binaların yapımı esnasında yükümlülüklerini yerine getirmeyerek deprem yönetmeliğine aykırı yapılan binaların yıkılması karşısında hareketsiz kaldıkları görülmektedir. Yine yukarıda değinilen yargılama dosyalarına yansıyan bilirkişi rapor içerikleri gözetildiğinde, önleyici ve koruyucu tedbirlerin yapının imar ve iskan ruhsat izinlerinin verilmesi, inşaa süreci ve sonrasında alınmadığı, gerekli denetimlerin yapılmadığı tespit edilmiştir.

Hisami, Dünder ve Yoldaş Apartmanlarına ilişkin belediyelerde işlem dosyasının bulunmadığı, Serin2 Apartmanının yapı kullanım izin belgesi düzenlenmeden iskana açıldığı, binaların ruhsat alınmaksızın kaçak olarak yapıldığı, gerek yapının inşası aşamasında gerek daha sonraki aşamalarda yapıya ilişkin olarak herhangi bir tespit ve denetim yapılmadığı, binaların kaçak olarak inşa edilirken hatalı malzeme ve işçilik kullanılması nedeniyle deprem sonrasında yıkıldığı kanaatine varıldığı, yasaların vermiş olduğu denetim ve gözetim görevlerinin yerine getirmediği görülmektedir.

3194 sayılı Yasa ve ilgili Yönetmelik uyarınca imar planı yapmak, inşaat ruhsatı vermek, projeyi onaylamak, yapılaşmayı kontrol etmek, yapı kullanma izni vermek, Büyükşehir ve İlçe Belediye Başkanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın sorumluluğunda bulunmaktadır. Bu nedenle 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler sonucu yıkılan yapılardan kaynaklı olarak yaşamını yitiren veya yaralananlar açısından ilgili kurum yetkililerinin cezai sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, yaşam hakkı ihlalinin kapsayıcı bir şekilde kurumsal açıdan denetim yükümlülüğünün yerine getirilmemesinden kaynaklı sorumluların yargılanması gerektiği, ancak bu hususta yapılan suç duyurularına rağmen savcılıkça etkin bir yargısal faaliyette bulunulmadığı görülmektedir.

Diyarbakır ilinde meydana gelen deprem nedeniyle yıkılan her bir yapıya ilişkin yürütülen soruşturma faaliyetleri neticesinde, devletin önleyici ve koruyucu tedbirleri almadığı, bu kapsamda yaşanan ölüm olaylarından kaynaklı sorumluluğunun bulunduğu ve yaşam hakkının pozitif yükümlülüklerinin yerine getirilmemesinden kaynaklı ihlal edildiği görülmektedir. Ancak, başta yaşam hakkı olmak üzere ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı süreçte, kastı, kusuru veya ihmali bulunan kişi/lerin etkin bir yargılama süreci kapsamında yargılanmadığı, 414 kişinin yaşamı yitirdiği dava süreçlerinde 6 ayrı yargılamada toplam 9 yüklenici yetkilinin tutuklu olarak yargılandığı, kurum yetkililerine ilişkin yargılamaların ise soruşturma izin süreçlerinin devam ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Depremi önlenmesi mümkün olmayan ve her an gerçekleşebilecek bir doğal afet olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle depreme hazırlıklı olmak ve oluşacak zararları en aza indirmek için gerekli önlemlerin devlet kurumları tarafından alınması gerekmektedir.

Depreme karşı öncül önlemlerden başlayarak, deprem sonrasında oluşabilecek ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkilerin azaltılması ve yönetilmesine kadar uzayan süreçlere sivil toplum kuruluşlarının (STK) aktif bir şekilde katılımı hem oluşabilecek kayıpları azaltmaya katkı sağlayacak, hem de olası afetlerde yaraların sarılmasını hızlandıracaktır.

1. Şehirlerin ve insan yerleşimlerinin daha kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir kılınması sağlanmalı,
2. Tehlikeye maruz kalmayı ve afetten zarar görebilirliği önlemek ve azaltmak, müdahale ve iyileştirme ile mevcut afet riskini azaltmak, böylelikle afetlere karşı dirençliliği arttırmak için gerekli çalışmalar yürütülmelidir.
3. İnsani yardımlara dair standartlar, her koşulda devletin koruma, saygı gösterme ve yerine getirme yükümlülükleriyle birlikte ele alınmalıdır.
4. 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremlerde gerek can kaybı gerekse orta ve üstü hasar gören ya da yıkılan bina sayısı açısından sonuçların ağırlaşmasında sorumluluğu bulunanlara ilişkin yargı süreci eyleme uygun suç tanımları üzerinden etkili, bağımsız ve kapsamlı bir biçimde tamamlanmalı,
5. Kentteki riskli yapı stoku belirlenmeli, yapı envanteri çıkarılarak belirli bir risk sırası ile tüm binaların deprem güvenliğinin belirlenmesi zorunlu hale getirilmelidir.
6. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun hükümleri gereğince, Diyarbakır kent merkezi ve ilçelerinde, ruhsatsız, ruhsat ve eklerine aykırı veya imar mevzuatına aykırı yapılar kayıt altına alınmalı ve gerekli dönüşüm yapılmalı,
7. Güçlendirme, kentsel dönüşüm, yerinde dönüşüm, sosyal konut projeleri ilgili meslek odalar ve üniversitelerle beraber işin uzmanları tarafından görüşler alınmalı. kamu yararı gözetilmeli, rant odaklı anlayışlar terk edilmelidir. Tüm bu uygulamalar sosyal, ekonomik ve mekânsal gelişmenin bir bütünü olarak ele alınmalıdır.

DİYARBAKIR
KENT KORUMA VE DAYANIŞMA
PLATFORMU